

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А. А. Алтмышбаев атындагы Философия, институту жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо үчүн түзүлгөн Д.09.22.657 диссертациялык кеңешинин 09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча Акматова Гүлнара Эргешовнанын «Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптадыруу маселелери» деген темада диссертациялык ишинин алдын ала коргоосу боюнча 2024-жылдын 22-февралда болуп өткөн отурумунун
№24 протоколу:

Катышкандар:

1. Саралаев Нур Керимкулович (төрага) – философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.03;
2. Амердинова Магира Мунаждиновна (төраганын орун басары) – философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.11 / 09.00.01;
3. Алымкулов Замирбек Аманбекович (окумуштуу катчы) – философия илимдеринин кандидаты, адистиги 09.00.03;
4. Алымкулов Марат Сапарбекович-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.11 / 09.00.01;
5. Аманова Роза Асановна-искусство таануу илимдеринин доктору, адистиги 17.00.02 / 24.00.01; *(катышкан жок)*
6. Бекбоев Аскарбек Абдыкадырович-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.03 / 09.00.01;
7. Бейшенова Айсулуу Тилековна-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00. 11-социалдык философия;
8. Бокошов Жамгырбек Бокошович-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.01 / 09.00.11;
9. Дүйшалиев Камчыбек Шаменович-искусство таануу илимдеринин доктору, адистиги 17.00.02 / 24.00.01;
- 10.Исаков Кубанычбек Абдыкадырович-философия илимдеринин доктору, 09.00.03 адистиги; *(онлайн катышты)*
- 11.Осмонова Динара Аскарбековна-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.11;
- 12.Сариева Калбүбү Сариевна-философия илимдеринин доктору, адистиги 09.00.01 / 17.00.02;

13. Стамова Рахат Дуйшембуевна-философия илимдеринин доктору, 09.00.01 / 24.00.01 адистиги; (онлайн катышты)
14. Сузукей Валентина Юрьевна-маданият таануу илимдеринин доктору, 24.00.01 / 17.00.02 адистиги; (катышкан жок)
15. Токоева Гулдана Самидиновна-философия илимдеринин доктору, 09.00.03 адистиги; (онлайн катышты)
16. Уметалиева Чынара Топчубековна-маданият таануу илимдеринин доктору, 24.00.01 / 17.00.02 адистиги; (катышкан жок)
17. Шарипова Эркайым Козуевна-философия илимдеринин доктору, 09.00.11 / 09.00.03 адистиги; (онлайн катышты)

Төрага: Урматтуу кесиптештер Диссертациялык кеңештин мүчөлөрүнүн онлайн катышкандары бар. Кворум бар. Диссертациялык кеңешти ачык деп жарыялоого добуш берип коюуңуздарды суранам. Рахмат, бир добуштан. Бүгүнкү диссертациялык кеңештин отурумун ачык - деп жарыялайбыз. Диссертациялык кеңештин 17 мүчөсүнөн 13 мүчөсү катышууда.

КҮН ТАРТИБИ:

Акматова Гүлнара Эргешовнанын 09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган «Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери» өзгөчөлүктөрү» аттуу диссертациясынын алдын ала коргоосу.

Төрага Саралаев Н. К.: Урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү, кесиптештер! Кеңештин жыйынын баштоого уруксат берсеңиздер, ким макул десе, добуш берип койсоңуздар. Күн тартибинде Акматова Гүлнара Эргешовнанын 09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган «Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери» аттуу диссертациясын талкуулайбыз. Илимий жетекчиси – филос.и.д., профессор Амердинова Магира Мунаждиновна. Изденүүчү жана анын илимий иши тууралуу жалпы маалымат берүү үчүн сөз окумуштуу катчы Алымкулов Замирбек Аманбековичке берилет.

Окумуштуу катчы: Саламатсыздарбы урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү.

Акматова Гүлнара Эргешовна 1968-жылы туулган. 1992-жылы Россиянын М.В. Фрунзе атындагы Иванов текстиль институтун "тигүү буюмдары боюнча технолог" адистиги боюнча бүтүргөн, квалификациясы

инженер-технолог. 1998-жылдан бүгүнкү күнгө чейин Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинде "Колдонмо механика жана дизайн" кафедра башчысы, улук окутуучу болуп эмгектенет.

Изилдөө иши боюнча 80 илимий макаласы жарык көргөн, жалпы баллы 320 баллды түзөт.

09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишинин темасы "Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери" деп аталат. Илимий жетекчиси – филос.и.д., профессор Амердинова Магира Мунаждиновна.

Диссертациялык иш мамлекеттик тилде жазылган.

Бардык иш кагаздары Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу боюнча жобосунда көрсөтүлгөн талаптарга дал келет: илимий кеңешчинин пикири жана эксперттердин корутундулары ж.б. талап кылган иш кагаздары талапка дал келет.

Төрага: Изденүүчү тууралуу берилген маалымат боюнча суроолор барбы?

Диссертациялык кеңештин мүчөлөрү: – жок.

Төрага: Суроолор жок болсо, анда сөздү изденүүчүгө берели. Сизге он мүнөттөн он беш мүнөткө чейин убакыт берилет.

Изденүүчү: Саламатсыздарбы урматтуу диссертациялык кеңештин төрагасы жана урматтуу диссертациялык кеңештин мүчөлөрү!

Тема боюнча диссертациялык ишти сиздердин назарыңыздарга сунуштайм «Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери». Ааламдашуу процесси менен аныкталуучу азыркы маданияттагы кырдаал социалдык болмуштун экономикалык, саясий жана руханий детерминанттарынын терс өзгөрүүсү, жаңы интеллектуалдык багыттарды иштеп чыгуу, маданий шайкештикти издөө менен байланышкан. Болуп жаткан өзгөрүүлөр инсандын идентификациясынын ыкмалары алмашкан учурда баалуулуктук аң-сезимдин бир тараптуулугун пайда кылат. Коомдун өнүгүүсүнүн заманбап этабында руханий жактан өнүккөн инсан маселеси курч бойдон турат. Ааламдашуу процесси иш жүзүндө бардык планетанын масштабында жеке маалыматтык мейкиндикти түзүп, бир жагынан, инсан үчүн шарттарды түзсө, экинчи жагынан нукура улуттук маданий өзөктөн оолак болуп, аны «түзүп» эле тим болбостон, массалык маданият менен алмаштырып, аталган өзөктү жарым-жартылай жоготот. Ааламдашуунун бирден-бир олуттуу белгилеринен болуп маданияттарды тегиздөө процесси эсептелет, ал биринчи кезекте, алардын таасиринин салттуу зоналарынан жекени таратуу жана сиңирүү же чыгарып салуу жолу менен ишке ашырылат. Адамзаттын өнүгүүсүнүн заманбап этабы үчүн техникалык жактан

өнүккөн мамлекеттер менен элдердин өндүрүштүк жана маданий ишмердүүлүгүнүн натыйжасы болуп эсептелген массалык маданияттын таралуусу мүнөздүү. Улам тездик менен бара жаткан массалык маданият, материалдык-техникалык база азыркы мезгилде эң чоң агрессивдүүлүктү жана көпчүлүк учурларда башка маданияттардын кирүүсү жана ассимиляциялануу өнүгүндө кыйла агрессивдүүлүк жана эффективдүүлүк байкалып, өзүнүн келип чыгуусу жана маданиятынын мүнөзү боюнча этникалык болуп эсептелет. Кыргыз этникалык маданияты да бул өнүгүштө четте калган жок. Ал адегенде ага советтик мезгилде эле массалык мүнөз берүү тарабындагы олуттуу өзгөрүүлөрдү башынан кечирди. Кыргызстанда заманбап шаарлар курулду, алар салттуу кыргыз коомун, анын негиздерин жана мурунку мезгилдерде салыштырмалуу оолактаган мүнөздө болуу менен өзгөчө туруктуулукту тапкан жалпы эле маданиятты кыйла эффективдүү жана туруктуу түрдө кыйраткан материалдык маданий негиз жана каражат болуп калган.

Адамзаттын өзгөчө маалыматтык өнүгүүсү эстетикалык кабыл алуу, баа берүү, табит жана аны менен бирге өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоо менен байланышкан көптөгөн маселелерди жаратты, алар олуттуу бир деңгээлде нукура маданий, руханий жана менталдык өзөктөн оолактоо менен идеологиялык жана эстетикалык аныксыздык абалында калды. Жаш-муундар турмуштук тажрыйбасынын жана калыптанган түшүнүктөрүнүн, көз караштарынын аздыгынын натыйжасында күнүмдүк жашоо-турмушта дайыма эле салттуулук менен дал келе бербеген сырттан танууланган эстетикалык көз караштарды, идеалдарды, табиттерди жана баалуулуктарды тандашат. Натыйжасында акыркылар улуттук маданияттан сүрүлүп чыгарылып, тарыхый процесстен оолактап калышат.

Элдердин ортосундагы бирдиктүү иш-аракеттердин негизинде материалдык-экономикалык зарылчылык, кызыкчылыктар менен максаттуулук жатат. Адамдар, элдер өзүнө олуттуу руханий чыгымдар менен коштолгон материалдык зыян келтирбестен эл аралык карым-катнаштардын системасынан чыга алышпайт.

Кийим өзүнө материалдык жана руханий башталыштарды камтып, утилитардыкты руханийлик менен айкалыштырган бирден-бир маданий жана руханий феномендерден болуп саналат жана ошол себептен биз изилдөөнүн бир предмети катары кийимди алып, анын мисалында эстетикалык түшүнүктөр, көз караштар, аң-сезим, табиттер ж.б.у.с. кантип жана эмнеге өзгөрүп жаткандыгын байкоого болот.

Жогоруда айтылгандардын баары диссертациялык изилдөөнүн тандалып алынган темасынын актуалдуулугун тастыктап, аны тандоону алдын ала аныктады.

Диссертациянын темасынын приоритеттүү илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер

тарабынан жүргүзүлүүчү негизги илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациянын темасы Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын тармактык илимий программасына, КР УИАнын А. А. Алтмышбаев атындагы философия, укук жана социалдык-саясий изилдөө институтунун тематикалык планына кирет.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Изилдөөнүн максаты болуп ааламдашуу шартында өсүп келе жаткан муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелеринин социалдык-философиялык маңызын талдоо саналат.

Белгиленген максатка ылайык диссертациялык иштин төмөнкү милдеттери аныкталды:

1) эстетикалык тарбиянын маңызын ачып берүү менен бирге анын негизги категорияларын аныктоо;

2) эстетикалык тарбиянын негизги категориясы болуп саналган «эстетикалык табит» түшүнүгүнө илимий талдоо жүргүзүү;

3) өсүп келе жаткан муунду эстетикалык тарбиялоонун башкы факторунун бири болгон кийим-кечектерди анализге алуу;

4) заманбап ааламдашуу процессинин шартындагы мода индустриясынын эстетикалык маданияттын калыптануусундагы өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

5) эстетикалык тарбиялоодогу кыргыз салттуу кийиминин ордуна жана салымына баа берүү;

6) ааламдашуу жана массалык маданият доорундагы кыргыз улуттук кийиминин эволюциясын, эстетикалык түшүнүктөрүнүн жана табитинин өзгөчөлүктөрүнө анализ жүргүзүү.

Иштин илимий жаңылыгы. Азыркы мезгилге чейин Кыргызстанда өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоо, ага мода менен кийимдин тийгизген таасири менен байланышкан маселелерге арналган комплекстүү философиялык изилдөөлөр аз. Изилдөө иши белгилүү деңгээлде аталган боштукту толуктамакчы. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

– изилдөө ишинде эстетикалык тарбиянын маңызы ачылып, анын негизги категориялары аныкталды;

– эстетикалык тарбиянын негизги категориясы болуп саналган «эстетикалык табит» түшүнүгүнө илимий анализ кылынды;

– өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоонун фактору болуп саналган кийим-кечек талдоого алынды;

– заманбап ааламдашуу процессинин шарттарындагы эстетикалык маданияттын калыптануусунун өзгөчөлүктөрү изилденди;

– эстетикалык тарбиялоодогу кыргыз салттуу кийиминин ролу аныкталды;

– доорлордогу массалык маданияттын табити менен эстетикалык кабылдоосуунун алкагындагы кыргыз улуттук кийиминин эволюциялык өзгөчөлүктөрү иликтенди.

Илимий жаңылыкка андан тышкары коргоого чыгарылган кээ бир жоболорду, диссертацияда берилген корутундуларды кошууга болот.

Диссертациялык изилдөөнүн методологиялык жана теориялык негиздери. Изилдөөнүн негизин эстетика, эстетикалык тарбия, андан тышкары мода жана кийим сыяктуу социалдык-тарыхый жана маданий феномендер менен байланышкан чет элдик жана ата-мекендик философиялык, маданият таануучулук жана социологиялык ойломдун өкүлдөрүнүн эмгектери, идеялары, көз караштары жана жоболору түздү. Изилдөө процессинде илимий таанымдын системалык, тарыхый, формалдык-логикалык жана башка методдору, андан тышкары цивилизациялык ыкма да колдонулду.

Алынган натыйжалардын теориялык жана практикалык маанилүүлүгү. Изилдөөнүн жыйынтыгын жана натыйжаларын ааламдашуу шартында өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоо, мода, кийим сыяктуу социалдык-философиялык жана маданий феномендер менен байланышкан маселелер туурасындагы социалдык-философиялык билимдерди кеңейтүүдө жана тереңдетүүдө жардам берет. Изилдөөнүн натыйжасында алынган социалдык-философиялык концепциялар ааламдашуу шартындагы эстетикалык тарбия берүүдө улуттук кийимдердин, моданын Кыргызстанда ж.б. чет өлкөлөрдө трансформацияланышына анализ берүүдө колдонууга болот.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктары менен натыйжалары, андан тышкары иште колдонулган теориялык-методологиялык принциптер менен ыкмалар философия, глобалистика, маданият философиясы, маданият таануу ж.б.у.с. атайын курстарды түзүүдө колдонулушу ыктымал. Диссертациянын материалдары жогоруда көрсөтүлгөн дисциплиналар боюнча ЖОЖдо лекциялык курстарды окууда, аталган тематика боюнча мындан кийинки изилдөөлөрдө кеңири колдонулса болот.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1.Эстетикалык тарбиялоо инсандын руханий маданиятын калыптандыруунун негизи катары тажрыйбада татаал жана көп кырдуу көрүнүш болуп саналат. Анын төмөнкүдөй бир катар мүнөздүү белгилери бар: ал ишмердүү, адамдын жашоо турмушунун бардык чөйрөлөрүн камтып турган; адамдын мүнөзүн аныктап, андагы сезимдик жана интеллектуалдык башталыштардын өнүгүүсүн, өзгөчө анын жашоосунун баштапкы этабындагы искусство, табият, адамзаттын мамилелери менен бирге жашоосун курчап турган чөйрөсү. Эстетикалык тарбиялоо ишмердүүлүктүн бардык түрлөрүндө, анын эмоциясына дайыма таянуу

менен жүзөгө ашырылат. Ошону менен бирге тарбиянын бардык тарабына эстетикалык аспект берилилет.

2. Ар бир маданий-тарыхый доор эстетикалык табитти жана эстетикалык аң-сезимдин структурасындагы эстетикалык жөндөмдүүлүктөрдү өз алдынча чечмелеп, түшүндүрөт. Ар бир маданий мезгилде эстетикалуулуктун ар кыл модификацияларына болгон ыкмалар, баа берүүлөр берилгендигине карабастан адамда эстетикалык тандоо жана эстетикалык тандоолорду билдирүү сыяктуу эстетикалык табиттин калыптануу маселелеринин актуалдашуу деңгээли берилген. Бир дагы маданий-тарыхый доор, азыркы мезгилди алганда да кандайдыр-бир маданий баалуулук катары жеке бир, көз карандысыз көз караш, эстетикалык же көркөм табит, талант, жашоо-турмуштун стили же белгилүү бир образ болуп калуусу үчүн өбөлгөлөрдү түзгөн жок.

3. Эстетикалык тарбияга, табитти тарбиялоого дагы тийешелүүлүгү бар кийимдин эстетикалык өзгөчөлүгү моданын татаал жана көп кырдуу механизми аркылуу жүзөгө ашырылып, көптөгөн дисциплиналардын, анын ичинде философиянын, маданият таануунун, психологиянын, искусство таануунун, семиотиканын, экономиканын жана социологиянын изилдөөлөрүнүн предмети болуп саналат. Социологдор үчүн мода жаңы социомаданий формаларды киргизүүнүн каражаты болуп эсептелет. Семиотиктер үчүн ал бирден-бир маанини билдирген белгилик система. Маданият таануучулар мода деп маданияттын үлгүлөрүнүн мезгилдик алмашуусун түшүнүшөт. Искусство таануучулар моданы эстетикалык идеал катары карашат. Экономистердин пикиринде – бул белгилүү бир продуктуну өндүрүү жана жүзөгө ашыруу менен байланышкан жаңыланууга болгон умтулуу. Психологдордун көз карашында мода – бул имитация (тууроо) менен таасир берүү. Модала болгон жогорудагы көз караштар кандайдыр-бир деңгээлде, түзбү же кыйыр түрүндөбү өсүп келе жаткан муундардын тарбиясына, анын ичинде эстетикалык тарбиясына тийешеси бар.

4. Азыркы кийимдин, костюмдун эстетикасы глобалдык масштабда олуттуу бир деңгээлде өзүнүн келип чыгуусу жана стили боюнча европалык болуп саналат. Демек, кийимдин адамдардын аң-сезимине жана жүрүм-турумуна болгон таасири менен байланышкан эстетикалык тарбия олуттуу бир ченемде батыштын эстетикалык табитинин, стилинин жана маданиятынын алкагында болот. Ошондуктан биздин изилдөөбүз үчүн башка элдердин, анын ичинде бир эле азиялык цивилизацияга кирбеген, өзүнүн тарыхынын басымдуу бөлүгүн отурукташкан цивилизациянын жашоо образынан көп жагынан айырмаланган көчмөн цивилизациянын жашоо шартында өткөргөн кыргыздардын маданий өзөгүндө европалык кийим кантип жана кандайча орноп калгандыгынтактоо абдан чоң мааниге ээ.

5. Заманбап кыргыз моделдери кийимдин дизайнында салттуу материалдарды жана тигүү ыкмаларын, салттуу түстүк гамманы ж.б. активдүү колдонушуп, салттуу ыкмаларды азыркы тигүү технологиялары менен активдүү айкалыштырышууда. Азыркы улуттук кыргыз кийими эклектикалуу же башкача айтканда, анда салттуу кийимдин элементтери башка маданияттын стилдик белгилери менен айкалышып турушат. Ушуга байланыштуу белгилей кетүүчү нерсе, өсүп келе жаткан муундарды заманбап эстетикалык тарбиялоо дагы эклектикалык мүнөзгө ээ, башкача айтканда, анда башка маданияттардын элементтери басымдуулук кылып, жалпы дүйнөлүк тенденцияларды чагылдырып турат.

6. советтик мезгилде Кыргызстанда урбанизация процесси башталган. Шаар менен бирге мурунку кыргыздар гатаандык болбогон шаар маданияты пайда болгон. Кыргыздар өзүнүн көчмөнчүлүк мезгилинде шаардан, демек, шаар маданиятынан жана жашоо образынан оолакташкан. Массалык түрдө отурукташкан жашоо образына өтүү менен кыргыздар өзүлөрү үчүн ишмердүүлүктүн жаңы түрүн өздөштүрүшө башташкан. Калктын белгилүү бир бөлүгү шаарларга жер которушуп, натыйжада шаардын жашоо үлгүсүнө, ыкташкан, ал эми шаада европа стандартындагы, стилиндеги жана тигүүсүндөгү кийимдер үстөмдүк кылган. Салыштырмалуу өнүккөн инфраструктура, анын ичинде маалыматтык шарттарында, түпкү калктын калың катмары мурунку кыргыз реалдуулугу менен дал келишпеген башка маданияттардын элементтерин кабыл ала башташкан. Шаар салттуу коомду, аны менен бирге салттуу тарбияны, эстетиканы жана кийимди кошо ыраттуу түрдө кыйрата баштаган каражат болгон.

Диссертациянын натыйжаларынын апробацияланышы.

Диссертациялык иште баяндалган негизги жоболор төмөндөгү Кыргызстан жана эл аралык ЖОЖдор тарабынан уюштурулган илимий-практикалык симпозиумдарда, конференцияларда, форумдарда жана семинарларда онлайн жана офлайн режимде каралып доклад, макала түрүндө баяндалып, апробацияланган жана талкууланган. Кыскача маалымат боюнча билдирсек Россия ЖОЖдору: Уфа шаары-23.04.2021-жыл БашМУ, Барнаул шаары-21-жыл АлтайМУ, Москва шаары-2021-жыл РМСУ, Улан-Удэ шаары-2022-жыл БМУ, Өзбекстандын Ташкент шаарындагы Мырза Улукбек атындагы УУнун эл аралык илимий-практикалык иш чараларында, Казакстандын Алматы шаарында философия коому тарабынан уюштурулган семинарларга активтүү катышуу менен о.э. Кыргызстан ЖОЖдорнда илимий эмгектер окулуп, журналдарга жана топтомдордо жарык көргөн. Так маалыматтар сылка менен берилген.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы.

Диссертциялык изилдөөнүн негизги теориялык жана практикалык жыйынтыктары 27 илимий макаларда чагылдырылган, алардын ичинен скопус, РИНЦ системасы боюнча индексцияланган журналдарда о.э. КРнын Призентине караштуу УАК тарабынан бекитилген илимий басылмаларда кирген жана чет өлкөлүк басымаларда, топтомдордо жарыяланып басылган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертациянын структурасы изилдөөнүн максаттары менен милдеттерине туура келет. Ал киришүүдөн, өзүнө 6 параграфты камтыган үч баптан, корутундудан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Иштин жалпы көлөмү 176 бет.

Көнүл бурганыңыздар үчүн чоң рахмат!

Төрага: Рахмат. Анда суроо-жоопко өтсөк. Кимде суроо бар?

Бокошов Ж.Б.: Эстетикалык тарбиянын маңызы жана негизги функциялары?

Изденүүчү: Жамгырбек Бокошович рахмат сурооңзга.

Эстетикалык тарбия берүүнүн тажрыйбасы татаал жана көп кырдуу көрүнүш. Ал жаратылыштагы, эмгектеги, коомдук турмуштагы, искусстводогу кубулуштардагы сулуулукту толук баамдап, туура түшүнө билүү, эстетикалык сезимдерди, баа берүүлөрдү, баалоолорду, каалоолорду жана жөндөмдөрдү тарбиялоону, жашоого, искусствого, адамдын жүрүм-турумуна болгон сулуулуктун элементтерин камтыйт. Ошондой эле ал идеялык-эстетикалык жактан багытталган окутуунун, өзүн-өзү тарбиялоонун, массалык маалымат каражаттарынын таасиринин процесси жана натыйжасы болуп саналат, анын жүрүшүндө эстетикалык билимдердин системасы өздөштүрүлүп, өзгөчө эстетикалык мааниге ээ чыгармачылык шыктарга ээ болуп, дүйнө таанымы калыптанат. Эстетикалык тарбия – бул адамдын негизги күчүнүн өнүгүүсүн көрсөтүүдө көрүнгөн, эстетикалык маданиятынын калыптануусундагы, жүрүшүндөгү искусствого жана чындыкка болгон эстетикалык мамилесинин максаттуу калыптанышы, эстетикалык маданияттын байлыгына ээ болуусу.

Эстетикалык тарбиянын бир нече негизги функциялары бар:

- дүйнө жөнүндөгү көркөм образдардагы маалыматтарды өздөштүрүү, кайра иштетүү жана берүү функциялары; образ-сүрөттөлүштөрдүн жардамы менен ой жүгүртүү гана ишке ашпастан, маалымат сакталат;
- гедонисттик функция, инсандын калыптануу процесси эстетикалык ырахат алуунун формасында, таңууланбай, жагымдуу жүрөт.
- компенсациялык функция, жаратылыштагы, искусстводогу, жашоодогу сулуулук менен баарлашууда адам өзүнүн денесинин жалпы абалына жакшы таасир этүүчү оң эмоцияларды башынан өткөрөт;

– искусствонун аң-сезимге тийгизген таасири, эстетикалык тарбия адамдын эмоционалдык чөйрөсү менен тыгыз байланышта бөлгөндүгүнүн натыйжасы;

– эстетикалык тарбиянын дүйнөнүн абалын эстетиканын категориялары боюнча талдоо жөндөмүн калыптандыруу жана аны “сулуулуктун мыйзамдарына ылайык өзгөртүү” жөндөмдүүлүгү менен байланышкан коомдук кайра түзүүчү функция.

Саралаев Н.К.: «Эстетикалык табит» түшүнүгү анын социалдык-философиялык мазмуну?

Издөнүүчү: Эстетикалык тарбия аң-сезимдин түздөн-түз эстетикалык чөйрөсүн байытат, алар: эстетикалык табит, баалуулук багыттары, идеалдар, көз караштар, критерийлер. Бирок, ал өзүнүн таасиринин чөйрөсүндө бардык инсандарды камтыйт. Эстетикалык табит – «реалдуулуктун же искусствонун тигил же бул кубулуштарын кабылдоо жана баалоо, эстетикалык ырахат алуу, канааттануу» «Эстетикалык табит» категориясы сапаттык баа берүүчү мүнөзгө ээ. Эстетикалык табит да өнүккөн эстетикалык табит болушу керек. Бул маанини Л.Кассил каймана түрдө ачып берген: «Жакшы даам – бул жөн гана табигый даам, ден-соолукка пайдалуу, адамга дүйнөнүн чыныгы сулуулугун көрүүгө, билүүгө жардам берет; жакшы даамы – талап кылуучу акыйкат даамы. Жакшы табит адамды ыкластуу болууга үндөйт, б.а. өзүн сөз, иш менен да бирдей көрсөтүү, сырткы сулуулукка эмес, чыныгы сулуулукка умтулуу, ар кандай жасалмадан, ар кандай айла-амалдан алыстоо». Биринчиден, бул элементардык эстетикалык билимдердин жана таасирлердин белгилүү бир запасын түзүүдөн башталат. Экинчиден, эстетикалык табитти калыптандыруунун милдети адамдын мындай сөциалдык-психологиялык сапаттарын көркөм жана эстетикалык кабыл алуу жөндөмдөрүн топтоо жана өнүктүрүү болуп саналат, бул ага эстетикалык маанидеги предметтерди, кубулуштарды эмоционалдык жактан сезүү жана баалоо, алардан ырахат алуу мүмкүнчүлүгүн берет. Эстетикалык табитти калыптандыруунун үчүнчү милдети ар бир билимдүү адамда эстетикалык чыгармачылык жөндөмдү калыптандыруу менен байланышкан.

Саралаев Н.К.: «Эстетикалык табит» категориясы туурасында айтып бериңизчи?

Издөнүүчү: Эстетикалык табит – адамдын эстетикалык көз караштарынын жана сезимдеринин ажырагыс биримдигин билдирген татаал процесс. Эстетикалык табитти калыптандыруу процесси төмөнкү принциптердин мүнөздөмөлөрүндө чагылдырылышы керек: максатка умтулгандык, системалуулук, узак жашоо, интенсивдүүлүк, адамдардын жеке жана жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен активдүү эстетикалык ишмердүүлүккө тартуу.

«Эстетикалык табит» түшүнүгү жана анын социалдык – философиялык мазмуну боюнча төмөнкү жыйынтыктарды чыгарабыз:

Субъективдүүлүк жана объективдүүлүк: эстетикалык табит көбүнчө философиялык жактан субъективдүү көрүнүш катары каралат, анткени ал ар бир адамдын жеке каалоосуна жана сезимине жараша болот. Бирок, философтор сулуулуктун объективдүүлүгү жөнүндө суроого да кызыгышат, жеке каалоолоруна карабастан, сулууну аныктоо үчүн белгилүү бир объективдүү негиз бардыгын ырасташат.

Динамизм жана эволюция: философтор эстетикалык табитти убакыттын, социалдык-маданий өзгөрүүлөрдүн жана жеке тажрыйбалардын таасири астында эволюцияга дуушар болгон динамикалык көрүнүш катары карашат. Бул контекстте адамдын жашоо процессинде сулуулукту кабыл алуу кандайча өзгөрөрүн изилдөө кызыктуу.

Эстетикалык табит – бул чындыктын же искусствонун тигил же бул кубулуштарын кабылдоо жана баалоо, эстетикалык ырахат алуу, канааттануу. Калыптанган эстетикалык табит адамдын сулуулукту, чындыкты жана жакшылыкты гана эмес, адамдын жекелигин өз алдынча аныктоо деңгээлинин чагылдырылышынын эң маанилүү критерийи болуп саналат. Эстетикалык табит спецификалык руханий механизм катары эки негизги жөндөмдүн – акыл-эс менен сезимдүүлүктүн өз ара байланыш процессинде пайда болот жана калыптанат. Эстетикалык табит адамдын эстетикалык баалуулуктарды жекече тандап алуу жөндөмү катары анын өзүн-өзү өнүктүрүүсүнө, өзүн-өзү өркүндөтүшүнө жана өзүн-өзү тарбиялоосуна өбөлгө түзөт. Кыйыр түрдө эстетикалык табит субъекттин интеллектуалдык жашоосуна да таасирин тийгизет, ошондуктан «эстетикалык табитти калыптандыруу эстетикалык тарбиянын милдеттеринин бири болуп саналат.

Түрдүү эстетикалык элестерден, эмоциялардан, тажрыйбалардан жана сезимдерден келип чыккан эстетикалык табит, бир караганда, сезимдик билимдин, адамдын аң-сезиминин түз көрүнүшү жана жөнгө салуучусу болуп көрүнөт. Дал ушул түшүнүктөн улам «табит талашпайт» деген азыркы көз караштын жактоочулары четке кагылган, анткени алар адамдын эстетикалык маанидеги объектилерге, кубулуштарга жана реалдуулук процесстерине түздөн-түз сезүү реакциясын билдирет. Бирок, бул нейтралдуу эстетикалык табитти болжолдоо менен чектелген көз караш. Табиттер талаш-тартыштуу жана ар тараптуу эстетикалык өнүгүүгө чындап кам көрүшсө, талашылышы керек. Анткени, психологиялык көз караштан алганда, эстетикалык табит адамдын жашоосунун сезимдик-эмоционалдык жана интеллектуалдык чөйрөсүн органикалык түрдө айкалыштырган жөндөмдүүлүгү, башкача айтканда, сезимдик баалоо жана пикирди баалоо.

Сариева К.С.: “Мода” жана анын түшүнүгү?

Издөнүүчү: Мода (француз тилинен *mode*, латын тилинен *Modus* - өлчөө, сүрөт, ыкма, эреже, рецепт) адатта белгилүү бир чөйрөдө, убакытта

кабыл алынган адаттардын, баалуулуктардын жана табиттердин жыйындысы катары аныкталат. Мода кийимдин жана аксессуарлардын түрүн же формасын, идеялардын жыйындысын, адамдардын коомдо, чөйрөдө өзүн кандай алып жүрүү принциптерин жана этикетти, мейкиндикти стилизациялоо жана уюштуруудагы норма түшүнүгүн аныктай алат.

Учурда философия, маданият таануу, психология, искусство тарыхы, семиотика, экономика жана социология сыяктуу көптөгөн предметтердин изилдөө предмети катары моданын кеңири маанилери бар. Социологдор үчүн мода жаңы социалдык-маданий формаларды киргизүүнүн каражаты болсо, семиотика үчүн ал белги системаларынын бири катары кызмат кылат. Маданият таануучулар моданы маданият үлгүлөрүнүн мезгил-мезгили менен өзгөрүшү деп түшүнүшөт. Искусство таануучулар моданы эстетикалык идеал катары карашат. Экономисттер - белгилүү бир продуктуу өндүрүү жана сатуу менен байланышкан жаңылануу каалоосу катары кабылдашат. Психологдордун көз карашы боюнча, мода – бул имитация жана сунуш кылуу механизми. Бул багыттардын баары предметтин өзгөчөлүгүн билдирүү менен моданы түрдүү илимий көз караштардан изилдейт. Моданын бардык бул көз караштары жана белгилери тигил же бул жагынан түз же кыйыр түрдө өсүп келе жаткан муундарды тарбиялоо, анын ичинде билим берүүнүн эстетикалык бөлүгү менен тыгыз байланыштуу. Бул жагдай, моданын өзгөчөлүгү, кийимдин, костюмдун ушул көрүнүштүн алкагында жашап жана өнүгүп жаткандыгына философиялык көз караш менен баа берип, теренирээк кароого милдеттендирет.

Мода психофизиологиялык, социалдык-психологиялык, социалдык-жөнгө салуучулук сыяктуу көп кырдуу мүнөзгө ээ. Ага аны аныктоочу объективдүү факторлор, коомдук аң-сезимдин өзгөчө абалдары, адамдардын жүрүм-турумунун конкреттүү формалары жана аларга туура келген маданий өзгөрүүлөр, формалар кирет. Модага түздөн-түз тиешеси бар жана анын маңызын ачкан көптөгөн категориялар бар, мисалы, “мода жүрүм-туруму”, “мода аң-сезими”, “мода санкциялары”, “мода механизми” ж.б. Модага болгон мамиле маданиятка таасир этүүчү өзгөчө механизм катары, мода иштеп жаткан аймактардын өнүгүү муктаждыктарына түздөн-түз байланышпаган кеңири социалдык функция экендигин талдоого мүмкүнчүлүк берет. Бул социалдык мааниге ээ эмес көрүнүш катары мода жөнүндө кеңири тараган көз караштарды жеңүүгө өбөлгө түзөт. Ошол эле учурда, мода тармак катары рационалдуулуктун принциптеринде уюштурулган заманбап жана оригиналдуу моделдердин адистештирилген өндүрүшү болуп саналат. Заманбап коомдо моданын өсүп келе жаткан мааниси инсандын, бүтүндөй коомдун деңгээлинде да аткарган функцияларынын ар түрдүүлүгү менен түшүндүрүлөт.

«Сулуулук» категориясы менен «мода» түшүнүгү бири-бири менен тыгыз байланышта. Орус изилдөөчүсү В.Г.Власовдун айтымында, мода – бул бүгүнкү күндөгү эң сонун нерсе, башкача айтканда, бул конкреттүү тарыхый мезгилде коомдун көпчүлүгү тарабынан кабыл алынган эстетикалык идеалды түшүнүү.

Моданын атрибутивдик өзгөчөлүктөрүнүн бири анын өзгөрүлмө мүнөзү экендигин азыркы замандын атактуу дизайнери Д.Гальяно кыскача төмөнкүдөй сөз менен түшүндүрөт: «Мода – бул эң оболу өзгөртүү искусствосу». Моданы сулуу, кемчиликсиз адамдын образын жаратуу өнөрү катары да чечмелесе болот, костюм инсанды эстетикалык идеалга ылайык өзгөртүүнүн каражаты болуп саналат.

Саралаев Н.К.: Кыргыз брендтери жана белгилүү дизайнерлери?

Издөнүүчү: Кыргызстанда Фэшн индустриясы тездик менен өнүгүп жатат. Ата мекендик дизайнерлер ар кандай мода көргөзмөлөрүндө өз чыгармаларын Активдүү көрсөтүшөт жана алардын кийимдеринин сапаты дүйнөлүк бренддер менен атаандаша алат.

Dilbar бренди Кыргызстандын чегинен сырткары белгилүү. Бул Кыргызстандагы эң популярдуу дизайнерлердин бири - Дилбар Ашимбаева тарабынан түзүлгөн этно-саркеч стилдеги айымдардын кийим линиясы. Ашимбаеванын кийим тигүүгө болгон кызыгуусу бала кезинен эле кошуна балдардын куурчактары менен куурчактарына кийим тиккенде пайда болгон. Дизайнер Анвар Турдубаевдин кечки кийимдери абдан жагымдуу жана эстетикалык. Көпчүлүк учурда, Турдубаев кооз иш-чараларга же коомдук чуркоолорго кечки көйнөктөрдү тигет. Дизайнер Татьяна Воротникова заманбап шаар турмушуна ылайыкташтырылган этностук колориттеги кийимдерди тигет. Ушул жылдын февраль айында Лондондо мода жумалыгы болуп өттү. Ага кыргызстандык дизайнер Гүлмира Акматова катышты. Ал-жүндөн жасалган буюмдарды чыгаруучу цехтин жетекчиси. Гүлмира "заманбап жашоонун Этникасы" категориясында сыйлыкка ээ болду. " «CHAPANSAR» чыгармачыл студиясын дизайнер Жумагүл Сариева Кыргызстанда 2011-жылы негиздеген. Анын негизги багыты Борбордук Азия элдеринин эксклюзивдүү салттуу сырт кийимдерин — чапанды Заманбап түр менен тигүү болуп саналат. Студия кыргыз элинин мурастарынан — көрпө тигилген сырт кийимдерден — кылымдар бою көчмөн жашоо образы менен көрктүүлүгү жана ар тараптуулугу менен байып келген эргүү алат.

Алымкулов М. С.: Кыргыз улуттук кийиминин калыптанышы жана азыркы абалы тактап бериңизчи?

Издөнүүчү: Кыргыздын улуттук кийиминин калыптанышы жөнүндө маалымат берүүдө тарыхый-материалдык жана руханий-эстетикалык негиздерин бөлүп көрсөтүү керек. Көчмөндөрдүн маданияты өзүн-өзү түшүнүүгө, жаратылыш менен ажырагыс байланышка жана жашоо процессинин бардык компоненттеринин маанилүүлүгүн терең туюмдук

түшүнүүдө туюнтулган кайталангыс экологиялык ой жүгүртүүгө негизделген.

Тарыхый узак убакыт бою кыргыздын улуттук кийиминин калыптанышына, азыркы абалына бир катар факторлор таасир эткен жана таасирин тийгизүүдө. Алардын ичинен эң негизгилери: жаратылыш-климаттык шарттар; кийимдин пайдалуу максаты; техниканын жана технологиянын өнүгүү даражасы; кийим тигүү ыкмасы; кийим өндүрүү процессинде колдонулуучу аспаптардын жана материалдардын мүнөзү; кылымдар бою калыптанган салттуу эстетикалык идеялар жана канондор; кийимдин ырым-жырымдык-диний, аземдик функциялары; кийимди өндүрүүгө багытталган даярдоочунун же керектоочүнүн социалдык-экономикалык абалы; саясий чөйрө жана кырдаал; башка маданияттардын таасирине дуушар болуу даражасы жана мүнөзү болуп саналат. Башка маданияттардын таасирине дуушар болуу даражасы жана мүнөзү – азыркы ааламдашуу доорунда бир топ жогорулап эле тим болбостон, өзгөчө жана жаш муундун кийим стили артыкчылыктарын жана эстетикалык табитин калыптандыруу жагынан чечүүчү мааниге ээ болуп калганы айдан ачык.

Маданият, маалым болгондой, жалпысынан алардын эки негизги компонентинен – материалдык жана руханий маданияттан турат. «Материалдык маданият» түшүнүгү коомдун өнүгүүсүнүн белгилүү бир социалдык-экономикалык деңгээлин, адамдын чыгармачылык күчтөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн, адам жараткан нерселердин бардыгын чагылдырган адамдын жашоосунун жана ишинин дээрлик бардык объектилерин жана процесстерин камтыйт. Ал эми руханий маданиятка келсек, ал материалдык эмес компоненттердин: билимдин, эстетикалык баалуулуктардын, жүрүм-турум нормаларынын, дүйнө таанымынын, адеп-ахлактуулуктун, диний каада-салттардын жана ырым-жырымдардын жыйындысы болуп, коомдун жана адамдын руханий жашоосун жакшыртууга багытталган.

Көптөгөн кылымдар бою жаралган элдик кийимдер элдин материалдык жана рухий маданиятынын ажырагыс бөлүгү. Элдик чыгармачылыктын үлгүлөрүн изилдөө элдик кийимдерде органикалык функционалдык, конструктивдүү, семиотикалык жана эстетикалык сапаттардын (элдик искусство) айкалышканын ынандырат. Бул айкалышуунун аркасында элдик искусство жаралган.

Улуттук кийим материалдык жана руханий маданияттын объектиси катары илимий, маданий, искусство таануучулук жана башка изилдөөлөрдүн алкагында каралып, теориялык түшүнүүгө, практикалык жактан да ишке ашырууга чоң мүмкүнчүлүктөрдү камтыган уникалдуу көрүнүш. Кийим ээсинин жашы жана социалдык абалы, анын жынысы, жашаган жери (этнос), жашоо образы, кесиби жана каада-салты, диний ишенимдери жана доору жөнүндө маалыматтарды камтыйт, ал салттуу сүрөттүн универсалдуу моделдерин камтыган бирдиктүү система. Элдик

кийимдердин органикалык бөлүгү болгон элдик кийим тил маданияты, элдик оозеки чыгармачылык, ырым-жырым салттары менен катар белгилүү бир жашоо образын чагылдырган бирдиктүү модел.

Азыркы заманбап кыргыз салттуу кийими кыргыз дизайнерлер тарабынан иштелип, жогоруда айткандай Европа кийимдери менен стилдештирилип тбашкача айтканда аргындаштырылып иштелүүдө, Бул көрүнүштү тура кабыл алуу керек, себеби кийим кийүүчүлөрдүн талабы.

Төрага: Суроолор жетиштүү болду окшойт. Кийинки сөз өриздөнүүчүнүн илимий жетекчиси профессор Амердинова Магира Мунаждиновага берилет.

Амердинова М. М.: Заманбап маданияттагы кырдаал негизинен жаңы интеллектуалдык ориентирлерди иштеп чыгуу жана маданий иденттүүлүктү издөө менен социалдык болмуштун экономикалык, саясий жана руханий детерминанттарынын кескин өзгөрүшүнө байланыштуу ааламдашуу процесси менен аныкталат..

Бул контекстте мода жана кийим сыяктуу социалдык-тарыхый жана маданий кубулуштарга байланыштуу жаш муундарды глобалдаштыруу шартында эстетикалык тарбиялоонун маселелеринин маңызын философиялык-методологиялык талдоо белгилүү бир методологияны, баалуулук багыттарын, дүйнө тааным парадигмасын иштеп чыгуу көз карашынан алганда маанилүү болуп саналат.

Диссертацияда автор тарабынан кыргыз коомунун гана эмес, дүйнөлүк коомдун өнүгүшүнүн заманбап этабы социомаданий жана руханий-адеп-ахлактык өзгөрүүлөргө дуушар болуп жаткандыгы, батыш өлкөлөрүнүн социомаданий реалдуулугуна кызыгуу жогорулагандыгы, заманбап кийим, костюм эстетикасы өзүнүн келип чыгышы жана стили боюнча кыйла даражада европалык болуп санала тургандыгы туура белгиленет. Изилдөөнүн актуалдуулугу европалык кийим башка элдердин, анын ичинде Азия цивилизацияларынын бирине таандык болгон кыргыз элинин жана көчмөн жашоо образынын шартында жашаган тарыхынын кыйла бөлүгүн, көп жагынан ар кандай отурукташкан цивилизациянын, айрыкча европалык цивилизациянын жашоо образынан олуттуу түрдө айырмалангандыгын талдоо зарылдыгында турат. Ошентип, тандалган тема актуалдуулугу шек жок.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси, предмети, максаты жана максаттары философиянын проекциясында өсүп келе жаткан муундарда эстетикалык даамдын калыптанышынын маңызын ачууга багытталган маселелерди, түшүнүктөрдү кароонун логикалык түзүлүшүн жана ырааттуулугун аныктайт.

Биринчи бөлүмдө " изилдөөнүн методологиялык негиздери: эстетикалык тарбия жана эстетикалык табит " эстетикалык тарбия берүүнүн жана эстетикалык табиттин негизги категорияларын изилдөө ыкмаларын, көз караштарын жана аныктамаларын сунуштайт. Биринчи

бөлүм эки абзацтан турат. Диссертация эстетикалык билим берүүнүн маңызын ачып берет жана эстетикалык тарбия берүүнүн негизги категорияларын, эстетикалык табитти карайт.

Автор эстетикалык табит жөнүндө чет элдик жана ата мекендик изилдөөчүлөрдүн эмгектерине талдоо жүргүзгөн. Философиялык ыкмаларды талдоо изилдөөчүлөр социалдык-маданий философиялык негиздерди бөлүп көрсөтүшкөнүн көрсөтүү: эстетикалык табит дүйнө менен, адамдар жана ар түрдүү кубулуштар менен белгилүү бир байланышы бар. Өзгөчө руханий, эмоционалдык-интеллектуалдык табиятка ээ болуу менен, жеке адамдын да эстетикалык табити жашоонун чексиз кубулуштарына карата көрүнөт. Изилдөөнүн негизин эстетика, эстетикалык тарбия, ошондой эле мода жана кийим сыяктуу социалдык-тарыхый жана маданий кубулуштар менен байланышкан чет элдик жана ата мекендик философиялык, маданий жана социологиялык ой-пикирлердин өкүлдөрүнүн эмгектери, идеялары, көз караштары жана позициялары түзөт.

Автор өсүп келе жаткан муундун эстетикалык табитин калыптандыруу процессинин философиялык негиздеринин маселелерин карап чыгып, окумуштуулардын илимий-теориялык көңүл буруулары гана эмес, ошондой эле практикалык муктаждыктары, заманбап коомдун өнүгүү келечеги үчүн экономикалык, социалдык-маданий, руханий кайра түзүүлөр менен шартталган аларды ар тараптуу изилдөө зарылдыгын белгиледи.

Экинчи бапта "ааламдашуу алкагында кийим-маданий - эстетикалык өзгөчөлүктөрү жана билим берүү мааниси", глобалдашуу шартында эстетикалык маданияттын коомдук-таанымдык таасири берилген, жаш муундун эстетикалык билим берүүнүн калыптануу себептер катары мода жана кийим-изилдөө. Эмгекте төмөнкүдөй аныктама берилген: "кийим-бул "адам денесин айлана-чөйрөнүн терс таасиринен (аба ырайынын шарттары, курт-кумурскалар, уулуу заттар ж. б.) коргоо максатында кийилүүчү тигүү буюмдарынын (кездемеден, трикотаж кездемеден, териден жана териден)жыйындысы; кийим эстетикалык функцияларды аткарат-адамдын образын (имиджин) жаратат, бул анын социалдык ролун баалоого мүмкүндүк берет". Автор кийимдин эстетикасын жана анын социалдык-тарбиялык функциясын карайт, ааламдашуу шартында эстетикалык маданияттын калыптануу процессин талдайт, анткени кийим маданияты адамды эстетикалык тарбиялоонун ыкмаларынын бири болуп саналат.

Диссертация заманбап кийимдин, костюмдун эстетикасын негиздеп, костюм негизинен европалык экенин белгилейт. Демек, адамдардын аң-сезимине жана жүрүм-турумуна кийимдин таасири менен байланышкан эстетикалык тарбия да Батыштын эстетикалык табитинин, стилинин жана маданиятынын нугунда болот.

"Улуттук кийимдердин эстетикалык уникалдуулугу" деген үчүнчү главада салттуу кийимдерге эстетикалык мамиле жасоонун тарбиялык зарылдыгы жана Кыргыз улуттук кийимдеринин эстетикалык маңызына элдик маданияттын кирүүсү ачылган.

Улуттук кийимдин семантикасын, салттуу костюмду жана анын функциялык максатын, ошондой эле аны менен байланышкан маданий-тиричилик кубулуштарын талдоо этностун салттуу жашоо образынын ар түрдүү жактарын толук калыбына келтирүүгө жана түшүнүүгө жардам берет. Диссертант кыргыздын салттуу кийимдери эстетикалык тарбия берүүнүн бир элементи экендигин көрсөтөт.

Иштин философиялык мүнөзү кыргыз элинин тарыхый, маданий, руханий жана акыл-эс өзгөчөлүктөрү менен шартталган салттуу кийимдердин негизги өзгөчөлүктөрүнө, ошондой эле Кыргыз улуттук кийимдеринин белгилүү тарыхый мезгилдин ичинде азыркы мезгилге чейинки эволюциясынын негизги себептерине көңүл бурат. Бул кызыктуу мамиле изилдөөчүлөрдүн чыгармада берилген пикири, костюмда белгилүү бир формада берилген этностун адам таануусу жөнүндө маалымат коодолгон. Чынында эле, кийимдеги оюм-чийим жаштарга маани бербеген ыйык мааниге ээ.

Диссертацияда кийим белгилүү бир мааниде этностун социалдык-маданий жана тарыхый өнүгүшүн чагылдырган салттуу маданияттын маанилүү элементтеринин бири болуп саналат жана уникалдуу тарыхый булак катары кызмат кылат деп белгиленет. Адистердин пикири боюнча, этно-костюм адамдын биринчи материалдык кабыгы, аны курчап турган дүйнө менен байланыштырган медиативдик звенонун бир түрү болуп саналат.

"Кыргыз улуттук кийимдеринин эстетикалык маңызына массалык маданияттын кирүүсү" деген экинчи параграфта Кыргыз улуттук кийимдеринин эволюциясы, эстетикалык түшүнүктөрү жана табити массалык маданият доорунда талданат.

Кыргыз улуттук кийимдеринин эволюциясын изилдөө авторду Кыргыз улуттук кийимдеринин негизги жана аныктоочу өзгөчөлүктөрүнүн бири анын тарыхтын салттуу мезгилинде калыптангандыгы жана азыркы учурда кыйла даражада узак тарыхый мезгил ичинде эволюциялашкан көптөгөн салттуу элементтерди камтыгандыгына алып келет. Элдин маданиятында кийим жана анын курамдык элементтери менен байланышкан бир катар үрп-адаттар, ырым-жырымдар, эрежелер жана ишенимдер сакталат.

Диссертант массалык маданияттын Кыргыз улуттук кийиминин эстетикалык маңызына тийгизген таасирин талдоодо терс да, оң да таасирин белгилейт.

Сунуш кылынган иш изденүүчү тарабынан илимий-теориялык позициялардан моданын философиялык негиздемеси иштелип

чыккандыгын, айрыкча анын азыркы формасында жана абалында, карама-каршылыктуу социалдык-психологиялык, эстетикалык жана маданий кубулуш катары иштелип чыккандыгын көрсөтөт. Мода, анын өнүгүү мыйзам ченемдүүлүктөрүн изилдөө зарылдыгы экономика менен гана эмес, жаңы адамды тарбиялоодогу социалдык көйгөйлөр менен да байланыштуу. Мода-бул массалык жүрүм-турумдун формасы гана эмес, ошондой эле белгилүү бир инсандардын ортосундагы мамилелердин формасы, өзгөчө форма, адамдар бири-бирине тигил же бул таасир калтырууга аракет кылган адамдардын ортосундагы байланыш.

Изилдөөнүн автору массалык маданият – азыркы руханий жашоонун кутулгус атрибуту жана аны менен анын бардык продуктыларын сөзсүз кабыл албастан, аны улуттук маданияттын өзгөчөлүгүн эске алуу менен калыптандыруу керек деген тыянакка келет.

Жогоруда айтылгандардын негизинде Акматова Гүлнара Эргешовнанын "Ааламдашуу шартында жаш муундун эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери" деген темадагы диссертациясы автор тарабынан аткарылган изилдөөлөрдүн негизинде теориялык жоболор иштелип чыккан, алардын жыйындысын маанилүү социалдык-маданий, эстетикалык мааниге ээ болгон илимий проблеманын чечими катары квалификациялоого болот. Диссертациянын илимий-теориялык деңгээли жана мазмуну Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу УАКтын талаптарын канааттандырат, ал эми Акматова Гүлнара Эргешовна ага 09.00.11 - социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты илимий даражасын ыйгарууга татыктуу.

Төрага: Эми диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын мүчөсү, философия илимдеринин доктору, профессор Бекбоев Аскарбек Абдыкадыровичге сөз берилет, кыскартуу менен баяндама берсе.

Бекбоев А. А.: Бул диссертациядагы каралган эстетика бул аң-сезим эмес бул эмоция, ошондуктан эстетик философиянын таатал илимий тармак, багыт, ошентседа кол жазмада берилген иш ыраттуу изилденген. Аткарылган диссертация биздин кеңешке тура келет. Бул иште эстетикалык тарбия, эстетикалык табит, кыргыз улуттук кийим, кийим-кечек, кийимдеги азыркы учурдагы моданын абалы. Логикалык тарабы өтө таатал болгон концептуалдык сеноптикасын философиялык мазмундоо максатка ылайык, мындан тышкары:

Г.Э.Акматованын **“Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери”** аттуу темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д.09.22.657 диссертациялык кеңешинин профилине ылайык келет.

09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча жазылган **“Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери”** аттуу диссертациялык иште жаш муундардын эстетикалык табитинин калыптануу маселерине, эстетикалык табиттин

маңызына жана социалдык механизмдерине изилдөө жүргүзүлгөн.

Диссертациянын негизги максаты болуп ааламдашуу шартында өсүп келе жаткан муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелерин социалдык-философиялык талдоо саналат.

1) эстетикалык тарбиянын маңызын ачып берүү жана анын негизги категорияларын аныктоо;

2) эстетикалык тарбиянын негизги категориясы болуп саналган «эстетикалык табит» түшүнүгүн талдоого алуу;

3) өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоонун башкы фактору болуп саналган кийим-кечекти талдоого алуу;

4) заманбап ааламдашуу процессинин жана мода индустриясынын шарттарындагы эстетикалык маданияттын калыптануусунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

5) эстетикалык тарбиялоодогу кыргыз салттуу кийиминин ролун аныктоо;

6) ааламдашуу жана массалык маданият доорундагы кыргыз улуттук кийиминин эволюциясын, эстетикалык түшүнүктөрүнүн жана табитинин өзгөчөлүктөрүн аныктоо.

Изилдөөнүн объектиси жана предмети. Изилдөөнүн **объектиси** болуп жаш муундардын эстетикалык табитинин калыптануусу саналат, ал эми **предмети** болуп эстетикалык табиттин маңызы жана социалдык механизмдери эсептелет.

Теманы изилдөөнүн актуалдуулугу айтылды.

Азыркы мезгилге чейин Кыргызстанда өсүп келе жаткан муундарды эстетикалык тарбиялоо, ага мода менен кийимдин тийгизген таасири менен байланышкан маселелерге арналган комплекстүү философиялык изилдөөлөр аз. Аталган эмгек белгилүү бир деңгээлде аталган боштукту толуктап турат.

Илимий жаңылыкка андан тышкары коргоого чыгарылган кээ бир жоболорду, диссертацияда берилген корутундуларды кошууга болот.

Автор изилдөөсүнүн негизинде жасалган жыйынтыктар илимий жактан маанилүү болуп эсептелет.

Илимий иште философия илиминин өнүгүүсү үчүн олуттуу мааниге ээ төмөндөгүдөй жаңы жалпыланган илимий-теоретикалык жыйынтыктар берилген.

Эскертүүлөр:

Берилген диссертациялык иште айрым кемчиликтер бар.

Корутунду:

Жалпысынан Г. Э. Акматованын "Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери" темасындагы диссертациялык изилдөөсү философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган

адистиги: 09.00.11 социалдык философия президентке караштуу ЖКнын коюлган талаптарына жооп берет. Ошондуктан бул диссертациялык ишти белгилеп кеткен мүчүлүштөрдү эске алуу менен коргоого сунуштаймын.

Төрага: эксперттин айткандарына сиздин жообуңуз.

Изденүүчү: урматтуу эксперттин бардык эскертүүлөрү эске алынат жана жеткире иштелип чыгат.

Төрага: Эмки сөз диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясынын кийинки мүчөсү, философия илимдеринин доктору, Алымкулов М.С. берилет.

Алымкулов М.С: Саламатсыңарбы, изденүүчү Акматова Гүлнара Эргешовнанын ишин карап жатып азыркы ааламдашуу шартында эстетикалык тема актуалдуу эмгек экенине талаш жок. Азыркы учурда жаш мундардын руханий маданиятынын өсүсүнө терең көңүл буру зарыл. “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу темадагы диссертациясын карап чыгып,

“Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д.09.22.657 диссертациялык кеңешинин профилине ылайык келет.

09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча жазылган “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу диссертациялык иште жаш муундардын эстетикалык табитинин калыптануу маселерине, эстетикалык табиттин маңызына жана социалдык механизмдерине изилдөө жүргүзүлгөн. Диссертациянын негизги максаты болуп ааламдашуу шартында өсүп келе жаткан муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелерин социалдык-философиялык талдоо саналат.

Автор изилдөөсүнүн негизинде жасалган жыйынтыктар илимий жактан маанилүү болуп эсептелет.

Илимий иште философия илиминин өнүгүүсү үчүн олуттуу мааниге ээ төмөндөгүдөй жаңы жалпыланган илимий-теоретикалык жыйынтыктар берилген.

Диссертациялык иш бир нече жаңы илимий жаңылыктарды жана жоболорду камтып турат. Бул изденүүчүнүн философия илимине кошкон салымы катары белгилөөгө болот. Диссертациялык иштеги алынган илимий жыйынтыктар бири-бири менен байланыштуу практикалык сунуштар такталган, теоретикалык жоболор ишенимдүү калыпка салынган.

Диссертациянын негизги жоболору, натыйжалары жана корутундуларынын жарыяланышы, тастыкталышы далилдүү.

Иштин негизги жыйынтыктары жана теориялык жоболору илимий журналдарда 27 макалада жарыяланды. Анын ичинен 8 макала чет өлкөдө, 15 макала Кыргызстан ичинде (РИНЦ) жана (Scopus) эл аралык илимий журналдарында жарык көрдү.

Диссертациядагы учураган айрым мүчүлүштөр.

1. Атактуу кыргыз философторунун эстетикалык тарбия жана табит илими боюнча эмгектеринин чагылдырылыш аз көлөмдө болгондугу, алардын адабиятын кеңири анализдеп, жалпы философия-методикалык жыйынтыгына көңүл буруу туура болмок.

2. Иште стилистикалык жана техникалык каталар кездешет.

Корутунду:

Жалпысынан Г. Э. Акматованын “Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери» деген темадагы диссертациялык изилдөөсү философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган адистиги: 09.00.11 — социалдык философия Президенттин алдындагы КУА тарабынан коюлган талаптарга жооп берет.

Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылынган документтерди карап чыгып Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А.А.Алтмышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык-саясий изилдөөлөр институту жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу Д.09.22.657 диссертациялык кеңешине 09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” деген темадагы диссертацияны кабыл алууну сунуш кылам.

Төрага: Эксперттин айткандарына сиздин жообуңуз.

Изденүүчү: Эксперт тарабынан коюлган кемчиликтерди карап чыгып, жоюуга аракет кыламын жана анын үстүнөн иштөөгө аракет кыламын.

Экинчи маселе боюнча бардык эскертүүлөр боюнча каралып жок кылынат.

Төрага: Эксперттик комиссиянын мүчөлөрүнө философия илимдеринин доктору Осмонова Динара Аскарбековнага сөз берилет.

Осмонова Д. А.: изденүүчү Акматова Гүлнара Эргешовнанын 09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу темадагы диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келдим:

1. Диссертациялык кеңеште коргоону өткөрүү укугу берилген иштин адистигинин ылайык келүүсү.

Г. Э. Акматованын “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д.09.22.657 диссертациялык кеңешинин профилине ылайык келет.

09.00.11 – социалдык философия адистиги боюнча жазылган “Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселери” аттуу диссертациялык иште жаш муундардын

эстетикалык табитинин калыптануу маселерине, эстетикалык табиттин маңызына жана социалдык механизмдерине изилдөө жүргүзүлгөн.

2. Диссертациянын негизги максаты болуп ааламдашуу шартында өсүп келе жаткан муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелерин социалдык-философиялык талдоо саналат

Бул диссертациялык изилдөөнүн мазмуну изденүүчү койгон максаттарга жана милдеттерге гана ылайык келбестен, аларга жетүүгө жардам берип, аларды зарыл маани менен толтурат. Бул билдирүү толугу менен ушуну менен тастыкталат, Бул диссертациялык иштин ар бир бөлүмүндө жана корутундусунда берилген тыянактар жана жалпылоолор изилдөөнүн маанисинин концентрацияланган туюнтмалары болуп саналат.

Иште изденүүчү койгон милдеттерге ылайык цивилизация, көчмөн цивилизация жана глобалдык цивилизация сыяктуу социалдык философиядагы маанилүү маселелер, глобалдык цивилизацияны калыптандыруу пр Жалпысынан алганда, диссертациялык иш изденүүчү тарабынан талап кылынган теориялык деңгээлде аткарылган жана сабаттуу илимий тилде баяндалган, изилдөөнүн ар бир бөлүмү логикалык жана мазмундуу байланышкан.

Диссертациялык изилдөөнүн ар бир бөлүмү ырааттуу, мазмундуу жана логикалык жактан байланыштуу берилген материалды берет, ал мындай түрдө берилген, илимий мейкиндикте камтылган маалыматтардын негизинде жана критикалык талдоосу толук изилдөө болуп саналат.

Изденүүчүнүн концептуалдык түрдө берилген жана объективдүү жүргүзүлгөн илимий анализдин негизинде иштелип чыккан пикирлери жана тыянактары диссертацияда камтылган бардык материалдар изилдөөнүн актуалдуулугун гана эмес, анын илимий баалуулугун да тастыктайт.

Диссертация концептуалдык түрдө баяндалып, социалдык философия сыяктуу илимий агымдын өнүгүшүнө салым кошо турган жана маанилүү теориялык мааниге ээ болгон жаңы натыйжаларды берет, карама-каршылыктар ж. б. талданган жана изилденген.

Негиздүү жана ишенимдүү, анткени эстетикалык табит эстетикалык идеал, эстетикалык кабыл алуу, эстетикалык муктаждыктар, эстетика менен диалектикалык биримдикте турат. Эстетикалык табитти биротоло берилген, өзгөрүлгүс нерсе катары элестетүү мүмкүн эмес, демек эстетикалык табит узак убакыт аралыгында ишке ашуучу процесс. Эгерде эстетикалык табит жакшы көркөм табитти калыптандыруу үчүн зарыл негиз болсо, өз кезегинде адамдын бүткүл өмүрүнө созулган эстетикалык табитти ушундай калыптандыруу процессинин өзү адамдын эстетикалык аң-сезимине тескери таасирин тийгизет, аны байытат. Эстетикалык аң-сезимдин жана эстетикалык табиттин категорияларынын ортосундагы диалектикалык байланыш мына ушундай. Эстетикалык табит деп эстетикалык аң-сезимдин бардык категорияларынын өнүгүүсүнүн узакка

созулган, системалуу, максаттуу процессинин процесси катары түшүнүү керек, бул окуу-тарбия процессинде инсандын өнүгүшүнө шарт түзүү катары маселелер каралган.

Илимий натыйжалар изденүүчүнүн тарыхый, социалдык жана логикалык биримдикти билдирген системалуулук жана историзм принцибин ийкемдүү жана билгичтик менен пайдалануусунун аркасында өзүнүн теориялык негиздемесин алды. Негиздүү жана ишенимдүү, анткени кыргыздын улуттук кийиминин түптөлүшүнө жана азыркы абалына узак тарыхый мезгилдеги факторлордун бүтүндөй комплекси таасир эткен жана таасирин тийгизип жатат, алардын ичинен эң негизгилери: жаратылыш-климаттык шарттар; кийимдин пайдалуу максаты; өндүрүш каражаттарын өнүктүрүү даражасы; кийим тигүү ыкмасы; кийим өндүрүү процессинде колдонулуучу аспаптардын жана материалдардын мүнөзү; салттуу эстетикалык идеялар жана канондор; кийимдин ырым-жырымдык-диний, аземдик функциялары; кийим өндүрүү багытталган керектөөчүнүн социалдык-экономикалык абалы; саясий чөйрө жана кырдаал; башка маданияттардын таасирине дуушар болуу даражасы жана мүнөзү. Бул факторлордун акыркысы азыркы ааламдашуу доорунда бир топ эле көбөйбөстөн, өзгөчө жаш муундардын эстетикалык табитин жана кийим стилине артыкчылыктарды калыптандыруу жагынан чечүүчү мааниге ээ болуп калгандыгын көрсөткөн.

Каралып жаткан диссертациялык иште айрым кемчиликтер бар.

1. Авторефераттарды карап аппрабацияга, натыйжага жана жыйынтыка көңүл буруп толуктоо керек. Үчүнчү бөлүмдүн экинчи бөлүмүндө, балким, кыргыз маданиятын, салтын жана жашоо образына көп токтолгон, азыркы заманбап жашоосуна басым жасоо абзел.

2. Бул макалада кээ бир техникалык жана стилистикалык каталар бар, бирок бул тезистин илимий маанисин алып салбайт.

Диссертациялык кеңештин эксперти, берилген документтерди карап чыгып, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А. А. Алтымышбаев атындагы Философия институту жана Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу философия илимдери боюнча докторлук (кандидаттык) диссертацияларды коргоо үчүн түзүлгөн Д.09.22.657 диссертациялык кеңешине философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн көрсөтүлгөн 09.00.11–социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты илимий даражасын алуу үчүн Акматова Гүлнара Эргешовнанын «Ааламдашуу шартында жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери» деген темада диссертациялык иши боюнча эксперттик кортундоосун берүү менен коргоо сунуштаймын.

Төрага: эксперттин айткандарына сиздин жообунуз.

Изденүүчү: Эксперт тарабынан коюлган кемчиликтерди карап чыгып, жоюуга жана анын үстүнөн иштөөгө аракет кыламын.

Төрага: Сариева К. С. сөз берилет.

Сариева К. С.: Диссертациялык иштин мазмунуна кайрылсак эстетикалык тарбия категориясына көп басым жасалган жана педагогикалык маанисине токтолгон, бул иште эстетикалык табиттин философиялык маанисине көңүл буруп басым жасоо керек. Эстетика жана этика маселелери азыркы учурда жаштарды руханий жактан тарбиялоого, өстүүрүгөө шарт түзөт, ошондуктан бул тема азыркы учурда актуалдуу. Бүткөн ишке сынчы көп дегендей болбойун, негизинен диссертация максатына жеткен десем болот. Ошондой эле бул эмгекти коргоого сунуштаймын.

Төрага: Рахмат. Анда Акматова Гүлнара Эргешовнанын "Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери" аттуу темадагы 09.00.11 - социалдык философия адистиги боюнча жазылган диссертациясын философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын коргоого сунуштоону добушка салам.

Чоң рахмат. Бир добуштан. Д 09.22.657 диссертациялык кеңеши

ТОКТОМ КЫЛАТ:

Изденүүчү Акматова Гүлнара Эргешовнанын 09.00.11-социалдык философия адистиги боюнча философия илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Ааламдашуу шартындагы жаш муундардын эстетикалык табитин калыптандыруу маселелери» аттуу диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына толук жооп берет жана ачык коргоого сунушталат.

Коргоо 24.05.24 ж.

Д 09.22.657

**Диссертациялык кеңештин төрагасы
философия
илимдеринин доктору,
профессор**

**Окумуштуу катчы,
философия илимдеринин кандидаты,
доцент**

Саралаев Н. К.

Алымкулов З. А.